

PRACE NAUKOWE

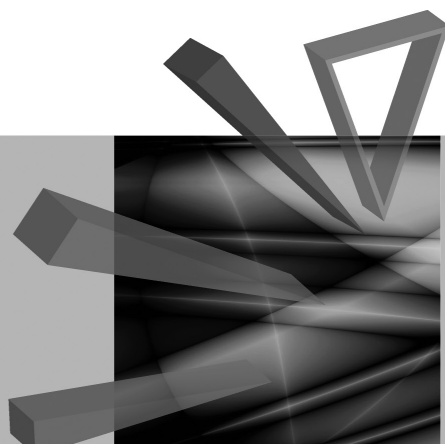
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

317

Efektywne gospodarowanie zasobami przyrodniczymi i energią

Redaktor naukowy

Andrzej Graczyk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redakcja wydawnicza: Anna Grzybowska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: K. Halina Kocur

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2013

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-335-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
--------------	---

Część 1. Energia i klimat

Bartosz Fortuński: Wykorzystanie wybranych surowców energetycznych w kontekście polityki energetycznej Unii Europejskiej	13
Alicja Graczyk: Energooszczędne gospodarowanie w gminie Prusice na przykładzie badań ankietowych w ramach projektu ENERGYREGION..	23
Magdalena Ligus: Wartościowanie bezpieczeństwa energetycznego – ujęcie metodyczne	33
Tadeusz Pindór, Leszek Preisner: Oszczędność zasobów energii pierwotnej w skali światowej w wyniku zagospodarowania złóż niekonwencjonalnego gazu ziemnego	44
Michał Ptak: Znaczenie dyskontowania w polityce klimatycznej.....	53
Edyta Sidorczuk-Pietraszko: Metodyka badania wpływu inwestycji w odnawialne źródła energii na tworzenie miejsc pracy w wymiarze lokalnym.....	63
Ewa Mazur-Wierzbicka: Europa efektywnie korzystająca z energii – kontekst Polski.....	73
Jacek Malko, Henryk Wojciechowski: Efektywność energetyczna jako element gospodarki zasobooszczędnej.....	82
Zbigniew Brodziński: Działania operacyjne gmin na rzecz pozyskania energii ze źródeł odnawialnych na przykładzie województwa warmińsko-mazurskiego	98
Paweł Korytko: Warunki i ograniczenia rozwoju energetyki jądrowej w Polsce	107
Benedykt Olszewski: Development of small geothermal and hydroelectric power plants in Poland as a chance for energetic security and regional growth	120
Joanna Sołtuniak: Zagospodarowanie zasobów wodnych województwa łódzkiego na potrzeby energetyki	130

Część 2. Rolnictwo

Katarzyna Brodzińska: Racjonalizacja działań na rzecz ochrony środowiska w nowej perspektywie wdrażania WPR	141
--	-----

Maria Golinowska: Struktura organizacji gospodarstw ekologicznych	151
Danuta Gonet: Analiza gospodarowania ziemią w gospodarstwie rolnym. Studium przypadku RSP w gminie Święta Katarzyna	163
Karol Kociszewski: Polityka ochrony klimatu w rolnictwie	172
Wiktor Szydło: Kryzys żywnościowy (<i>food crisis</i>) pierwszej dekady XXI wieku – wstępna analiza teorii	184
Bogumiła Grzebyk: Obszary przyrodniczo cenne w zrównoważonym roz- woju obszarów wiejskich Podkarpacia	193
Bogdan Piątkowski, Magdalena Protas: Gospodarowanie zasobami odna- wialnymi – wybrane modele gospodarki leśnej	203

Część 3. Wycena zasobów przyrodniczych

Anna Bisaga: Zrównoważone wykorzystanie zasobów rolnictwa warunkiem wzrostu gospodarczego	221
Katarzyna Kokoszka: Popyt na czyste środowisko na terenach wiejskich w świetle zrównoważonego rozwoju rolnictwa.....	230
Arnold Bernaciak, Małgorzata Cichoń: Wartość przyrodnicza ekosyste- mów a wycena wartości ekonomicznej na przykładzie jezior Pomorza Środkowego	240
Łukasz Popławski: Problem wyceny dóbr i usług środowiskowych na obsza- rach wiejskich	250
Anetta Zielińska: Wycena obszarów przyrodniczo cennych przy wykorzy- staniu wskaźników rozwoju zrównoważonego	261
Stanisław Czaja: Wybrane problemy metodyczno-metodologiczne wyceny elementów kapitału naturalnego	272
Agnieszka Becla: Wybrane informacyjne wyzwania identyfikacji i wyceny elementów kapitału naturalnego dla rachunku ekonomicznego	291
Tomasz Żołyński: Gospodarowanie energią w halach sportowych w woje- wództwie dolnośląskim	302

Summaries

Part 1. Energy and climate

Bartosz Fortuński: The use of selected energy resources in the context of the EU energy policy	22
Alicja M. Graczyk: Energy efficient management in Prusice powiat based on ENERGYREGION surveys.....	32

Magdalena Ligus: Valuing energy supply security – methodological approach	43
Tadeusz Pindór, Leszek Preisner: Economical use of primary energy deposits on a global scale resulted of more effective use of non-conventional deposits of the natural gas	52
Michał Ptak: The importance of discounting in the climate change policy ...	62
Edyta Sidorczyk-Pietraszko: Method of employment impact assessment of renewable energy sources on creating new workplaces – local level.....	72
Ewa Mazur-Wierzbicka: A resource-efficient Europe – Polish context.....	81
Jacek Malko, Henryk Wojciechowski: Energy efficiency as an element of resource-effective economy.....	97
Zbigniew Brodziński: Operational activities of municipalities in the production of energy obtained from renewable sources based on Warmia and Mazury Voivodeship.....	106
Paweł Korytko: Conditions and limitations of the nuclear power industry development in Poland.....	119
Benedykt Olszewski: Rozwój małej energetyki geotermalnej i wodnej w Polsce w kontekście bezpieczeństwa energetycznego oraz rozwoju regionalnego	129
Joanna Soltuniak: Management of water resources in Lodz Voivodeship for water-power engineering needs.....	138

Part 2. Agriculture

Katarzyna Brodzińska: Rationalization of actions to protect the environment in a new perspective of the CAP implementation	150
Maria Golinowska: The structure of ecological farms organization	162
Danuta Gonet: The analysis of land management in a farm. Case study of collective farm in Święta Katarzyna commune	171
Karol Kociszewski: Climate protection policy in agriculture	183
Wiktor Szydło: Food crisis of the first decade of the XXIst century – preliminary analysis of theory.....	192
Bogumiła Grzebyk: Naturally valuable areas in the balanced development of rural areas of the region of Podkarpackie	201
Bogdan Piątkowski, Magdalena Protas: Management of renewable resources – selected models of forest management.....	218

Part 3. Evaluation of natural resources

Anna Bisaga: A balanced use of agricultural resources as requisite of economic growth	229
--	-----

Katarzyna Kokoszka: Demand on clean environment in the light of the rural sustainable development.....	239
Arnold Bernaciak, Małgorzata Cichoń: Natural value of ecosystems and their economic valuation, case of the Middle Pomerania lakes	249
Łukasz Popławski: Problem of environmental goods and services valuation in rural areas.....	259
Anetta Zielińska: The assessment of naturally valuable areas with the use of sustainable development indicators	271
Stanisław Czaja: Chosen methodical and methodological problems of the natural capital elements evaluation	290
Agnieszka Becla: Chosen informative challenges of identification and the evaluation of elements of natural capital for the economic account	301
Tomasz Żołyniak: Energy management in sports halls in Lower Silesia.....	310

Bogumiła Grzebyk

Uniwersytet Rzeszowski

OBSZARY PRZYRODNICZO CENNE W ZRÓWNOWAŻONYM ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH PODKARPACIA

Streszczenie: Obszary przyrodniczo cenne odgrywają podwójną rolę w polityce zrównoważonego rozwoju. Ich funkcjonowanie wiąże się wprost z przepisami prawa w zakresie ochrony przyrody i środowiska. Jako nieodłączny element krajobrazu wiejskiego są częścią polityki rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich, realizowanej głównie przez gospodarstwa rolne. Na przykładzie województwa podkarpackiego, o wysokim udziale obszarów prawnie chronionych (ok. 45%), przeanalizowano dane dotyczące zasięgu funkcjonowania obszarów prawnie chronionych, w tym obszarów Natura 2000, oraz stan i kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego. Dużą uwagę poświęcono szansom i barierom rozwoju na obszarach prawnie chronionych, których rozmieszczenie w województwie jest nierównomierne. Badania wykazały, że predestynowane kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego to: rolnictwo o wysokich standardach ochrony środowiska, turystyka, agroturystyka i pozarolnicza działalność gospodarstw rolnych, w tym usługi prośrodowiskowe.

Słowa kluczowe: obszary prawnie chronione, rozwój zrównoważony.

DOI: 10.15611/pn.2013.317.18

1. Wstęp

Funkcja ochrony środowiska w koncepcji zrównoważonego rozwoju kieruje uwagę szczególnie na obszary o dużym bogactwie przyrody, które nie podlegają substytucji kapitałem wytworzonym przez człowieka. Jednocześnie strategia zrównoważonego rozwoju wymaga uwzględnienia faktu, że obszary przyrodniczo cenne są zamieszkiwane przez lokalne społeczności, którym nie można odmówić dążenia do zaspokojenia swoich potrzeb, w tym podniesienia poziomu i jakości życia, zwłaszcza że są to obszary słabo rozwinięte, jeśli wziąć pod uwagę poziom i efektywność rozwoju czy też nasycenie infrastrukturą.

Mając powyższe na względzie, celem referatu jest określenie roli obszarów przyrodniczo cennych¹ w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich Podkarpa-

---

¹ Za obszary przyrodniczo cenne autorka przyjmuje wszystkie formy ochrony przyrody w myśl art. 6 ustawy o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 roku.

cia. Szczególną uwagę poświęcono obszarowym formom ochrony przyrody, w tym funkcjonującej od 2004 roku europejskiej sieci Natura 2000. Analizie poddano powierzchnię obszarów przyrodniczo cennych oraz liczbę gospodarstw ekologicznych i agroturystycznych we wszystkich 21 powiatach wchodzących w skład województwa podkarpackiego. Zakres czasowy objął lata 2000-2012. W artykule wykorzystano dostępne informacje – materiał źródłowy wtórny w postaci opracowań Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych) oraz danych uzyskanych z Podkarpackiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Boguchwale i Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (IJHRS). Wykorzystanie tych danych pozwoliło na przeprowadzenie analizy porównawczej. Do analizy wyników zastosowano metodę statystyki opisowej, a uzyskane wyniki zaprezentowano w formie tabelarycznej i graficznej.

2. System obszarów przyrodniczo cennych w Polsce

W latach 2000-2011 powierzchnia obszarów prawnie chronionych² w Polsce utrzymywała się na podobnym poziomie i wynosiła średnio 10,1 mln ha. W ramach poszczególnych form ochrony przyrody można było zauważyć zjawiska zarówno wzrostu, jak i zmniejszenia powierzchni. Największy przyrost w analizowanym okresie odnotowały rezerwy przyrody (ponad 10%), w mniejszym stopniu wzrosła powierzchnia parków krajobrazowych i parków narodowych, odpowiednio o ponad 3 i 2%. Natomiast nieznaczny ubytek powierzchni odnotowały obszary chronionego krajobrazu, które w strukturze obszarów prawnie chronionych dominują, stanowiąc blisko 70% (tab. 1).

Tabela 1. Powierzchnia obszarów prawnie chronionych w Polsce w latach 2000-2011

Wyszczególnienie	Rok	Obszary prawnie chronione (ha)				
		ogółem	parki narodowe	rezerwy przyrody	parki krajobrazowe	obszary chronionego krajobrazu
Polska	2000	10 163 796,7	306 494,1	148 731,5	2 530 953,4	7 213 099,2
	2005	10 175 896,7	317 233,8	165 244,7	2 603 575,5	7 130 374,1
	2010	10 143 124,6	314 474,5	164 202,1	2 607 478,2	7 075 463,9
	2011	10 148 670,2	314 570,5	164 463,4	2 607 728,0	7 078 116,6
Dynamika 2000 = 100		99,85	102,63	110,58	103,03	98,13

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych GUS.

Członkostwo w Unii Europejskiej (UE) spowodowało, że w nowej ustawie o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 r. wśród już istniejących jej form znalazła się sieć obszarów Natura 2000 (DzU nr 114, poz. 492 z późn. zm.). Założeniem

² Mimo że obszary Natura 2000 znalazły się w ustawie z 16 kwietnia 2004 r. jako jedna z dziesięciu form ochrony przyrody, to GUS nie publikował w zestawieniach ich powierzchni aż do 2011 roku.

wprowadzenia Natury 2000 do systemu prawnego ochrony przyrody jest przede wszystkim zapobieganie wszelkim pogorszeniom stanu chronionych wartości przyrodniczych³. Początki wprowadzania nowej formy ochrony przyrody powodowały problem dublowania się obszarów Natura 2000 i pozostałych form ochrony przyrody, jak również sytuacje konfliktowe związane z zarządzaniem tymi obszarami. Ponadto zupełnie nie przygotowano społeczeństwa do tworzenia sieci Natura 2000, co było i jest nadal przyczyną wielu konfliktów i nieporozumień, zwłaszcza w gminach, gdzie ta forma dominuje.

Powierzchnia obszarów Natura 2000 w 2010 r. wynosiła ponad 6,8 mln ha, obejmując 1/5 lądowej powierzchni kraju (tab. 2). W strukturze powierzchni sieci Natura 2000 ponad połowę zajmowały lasy, a przeszło 1/3 stanowiły użytki rolne (UR), których powierzchnia szacowana była na około 2,3 mln ha, czyli ponad 14% UR w Polsce. Pozostała część obszarów „naturowych” obejmowała takie kategorie gruntów, jak: tereny pod wodami (6%), tereny zabudowane (0,8%) oraz plaże, wydmy, piaski, odsłonięte skały i roślinność rozproszona⁴.

Tabela 2. Powierzchnia sieci Natura 2000 w Polsce w latach 2004-2010 [ha]

Wyszczególnienie	Rok							Dynamika 2004=100
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
ESE N2000, w tym	3 790 524	3 790 524	4 091 840	4 091 840	6 295 000	6 801 505	6 801 505	179,43
SOO	1 176 179	1 176 179	2 419 504	2889	2891138	3791956	3791956	322,40
OSO	3331291	3331291	3 134 949	5040664	5511819	5511819	5511819	165,46

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska.

Wśród województw, gdzie obszary Natura 2000 miały wysoki udział w powierzchni ogólnej, znalazły się województwa: podlaskie, zachodniopomorskie i podkarpackie; te trzy województwa dominowały również w ujęciu bezwzględny. Porównując powierzchnię województw zajmowaną przez dotychczasowe formy ochrony przyrody, należy wskazać, że w województwach o największym udziale obszarów prawnie chronionych, tj. świętokrzyskim i małopolskim, obszary Natura 2000 mają jednak mniejszy udział.

³ W Polsce prace nad koncepcją sieci obszarów Natura 2000 rozpoczęto w 1998 r., ale dopiero po trzech latach przedstawiono wstępną listę obszarów kwalifikujących się do sieci europejskiej (patrz: [Baranowski, Makomaska-Juchiewicz 2004]).

⁴ Analiza użytkowania terenów włączonych do Natura 2000 na terenie lądowym prowadzona jest przy wykorzystaniu systemu gromadzenia informacji o formach użytkowania ziemi CORINE Land Cover z podziałem na 5 typów, 15 form i 44 klasy pokrycia terenu [Stan wdrażania sieci ... 2010].

3. Zasięg obszarów prawnie chronionych w województwie podkarpackim

W województwie podkarpackim udział obszarów prawnie chronionych nie jest równomierny. W powiatach bieszczadzkim, leskim, sanockim, przemyskim i krośnieńskim udział tych obszarów w powierzchni ogólnej wynosi 50-100% (ponad 440 tys. ha, czyli 55% całkowitej powierzchni obszarów prawnie chronionych w województwie). Natomiast w powiatach: tarnobrzeskim, nizańskim, stalowowolskim i dębickim (część północna i zachodnia województwa), ten udział był bardzo mały lub wręcz zerowy, co jest wynikiem głównie rozwoju przemysłu na tym terenie. Powierzchnia województwa podkarpackiego wynosi 17 846 km², co stanowi 5,6% powierzchni kraju, klasyfikując go na jedenastym miejscu wśród innych województw. Natomiast łączna powierzchnia obszarów objętych prawną ochroną przyrody w 2011 r. wynosiła 797 648,3 ha, co stanowiło 44,7% jego powierzchni ogólnej i dało mu czwartą pozycję (tab. 3).

Tabela 3. Charakterystyka obszarów prawnie chronionych w województwie podkarpackim na tle kraju w latach 2000-2010

Wyszczególnienie	Rok	Obszary prawnie chronione (ha)				
		ogółem	parki narodowe	rezerваты przyrody	parki krajobrazowe	obszary chronionego krajobrazu
Województwo podkarpackie	2000	858 236,7	46 637,1	9 328,9	281 873,9	523 971,8
	2005	848 326,4	46 636,2	10 733,1	279 750,0	520 735,6
	2010	797 643,7	46 734,1	10 989,5	279 652,7	466 411,0
	2011	797 648,3	46 734,1	10 989,5	279 652,7	466 411,0
Dynamika 2000=100		92,94	100,21	117,80	99,21	89,01

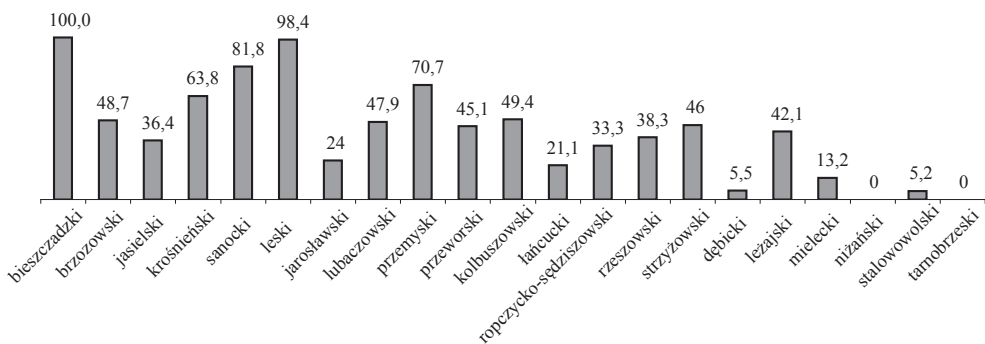
Źródło: obliczenia własne na podstawie: Bank Danych Lokalnych GUS.

W porównaniu do roku 2000 udział obszarów prawnie chronionych uległ zmniejszeniu o ponad 7%, najwięcej, bo o blisko 11%, w odniesieniu do obszarów chronionego krajobrazu. Jednak w tym samym okresie nastąpił duży wzrost powierzchni rezerwatów przyrody (blisko o 18%) i nieznaczny – parków narodowych. Spadek powierzchni obszarów chronionego krajobrazu można tłumaczyć utratą statusu formy ochrony, np. ze względu na nieuregulowane prawa własności bądź włączanie tych terenów pod inwestycje gminne.

System ochrony przyrody województwa podkarpackiego tworzony jest przez: 2 parki narodowe, 94 rezerваты przyrody, 10 parków krajobrazowych, 13 obszarów chronionego krajobrazu, 26 stanowisk dokumentacyjnych, 370 użytków ekologicznych oraz 1531 pomniki przyrody, jak również 8 obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (OSOP), wyznaczonych rozporządzeniem w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (2004), o łącznej powierzchni 507 769,95

ha, co stanowi 28,5% powierzchni województwa podkarpackiego, i 16 obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty (OZW), zaakceptowanych przez Komisję Europejską, o łącznej powierzchni 287 806,58 ha, co stanowi 15,1% powierzchni województwa. Łączna powierzchnia obszarów Natura 2000 na Podkarpaciu wynosi 570 847,93 ha, co stanowi około 32% powierzchni. Często swoim zasięgiem obszary Natura 2000 obejmują całe gminy, nie wyłączając nawet miejscowości zasiedlonych, czego przykładem jest gmina Cisna w powiecie leskim.

Obszary przyrodniczo cenne dominują w części południowo-wschodniej, a najwyższy ich udział (przedział od 50 do 100%) występuje w powiatach: bieszczadzkim, leskim, sanockim, przemyskim i krośnieńskim (jak wspomniano wyżej), co stanowi ponad 440 tys. ha, czyli 55% całkowitej powierzchni tych obszarów w badanym regionie (rys. 1).

Rys. 1. Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogólnej powiatów województwa podkarpackiego w 2011 roku (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Bank Danych Lokalnych GUS*.

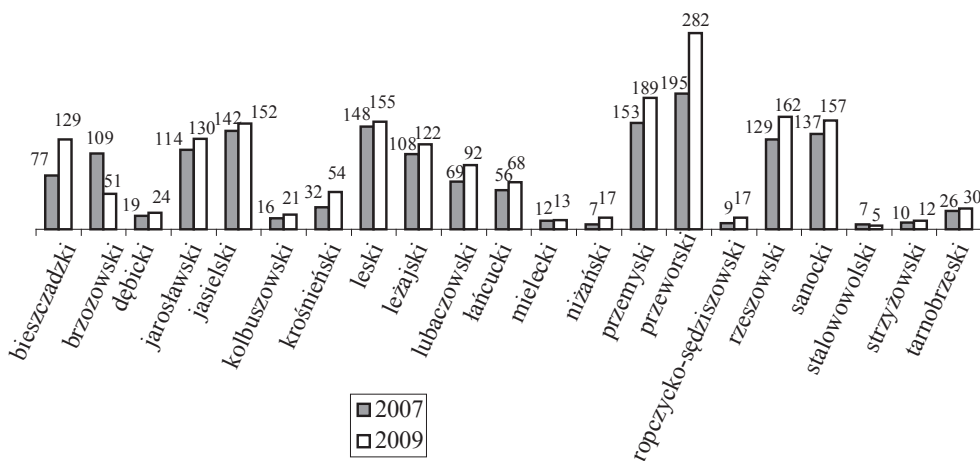
Natomiast uboższa pod tym względem jest północna i zachodnia część województwa (powiaty tarnobrzeski, nizański, stalowowolski i dębicki), gdzie dominuje rozwój przemysłu.

4. Rolnictwo ekologiczne i agroturystyka na obszarach przyrodniczo cennych Podkarpacia

Obszary przyrodniczo cenne są przedmiotem gospodarowania. Nie da się jednak zaplanować i prowadzić racjonalnego ekologicznie gospodarowania tym obszarem, abstrahując od procesów społeczno-gospodarczych przebiegających na danym obszarze oraz w jego otoczeniu. W ramach rozwoju obszarów cennych przyrodniczo nie należy zapominać, że podstawowym celem rozwoju jest zaspokojenie potrzeb społecznych. Oznacza to konieczność poszukiwania kierunków rozwoju, które przy

zachowaniu odpowiedniego stanu środowiska zapewniałyby społeczności dochody pozwalające zaspokoić ich potrzeby bytowe [Dobrzańska 2007].

Jednym z naturalnych kierunków rozwoju na obszarach przyrodniczo cennych Podkarpacia wydaje się rolnictwo. Rolnicza przestrzeń produkcyjna stwarza warunki do rozwoju pracochłonnych kierunków produkcji, w tym zdrowej żywności, oraz przetwórstwa rolno-spożywczego. Bardzo ważną rolę odgrywa tu rolnictwo ekologiczne. W okresie 2007-2009 w skali regionu występowało zjawisko wzrastającej liczby tych gospodarstw (rys. 2). W 2009 r. w powiatach, gdzie udział obszarów prawnie chronionych wynosił od 50 do 100%, ta liczba była zasadniczo wyższa aniżeli w pozostałych, gdyż stanowiła ponad 36% ogółu gospodarstw ekologicznych w województwie podkarpackim. Można zatem stwierdzić, że występowanie obszarów przyrodniczo cennych sprzyja lokalizacji gospodarstw decydujących się na rolnictwo ekologiczne. Nie bez znaczenia jest również możliwość otrzymania dofinansowania tej produkcji w ramach programów rolno-środowiskowych w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) 2007-2013.

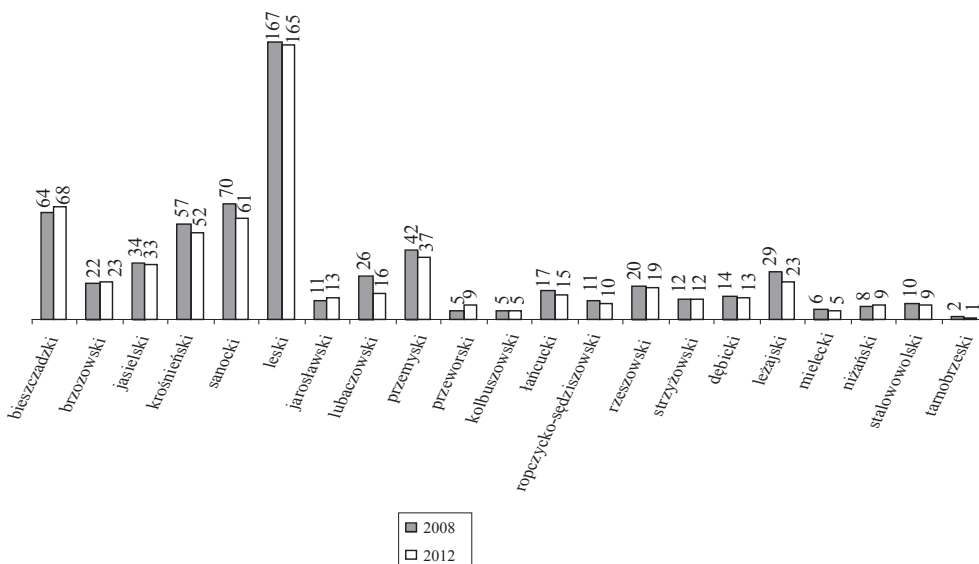
Rys. 2. Liczba gospodarstw ekologicznych w województwie podkarpackim w latach 2007-2009 z podziałem na powiaty

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Instytutu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych.

Jeszcze kilkadziesiąt lat temu główną funkcją obszarów wiejskich było wytwarzanie żywności i surowców rolniczych. Uzupełniającą funkcją produkcyjną było wytwarzanie towarów i usług niezbędnych do produkcji rolnej (rzemiosło wiejskie) i na potrzeby wiejskich gospodarstw domowych [Wilkin 2008]. Obecnie produkcja rolna zmniejsza swój udział w zestawie funkcji, jakie spełniają obszary wiejskie, na rzecz funkcji konsumpcyjnych i pozarolniczych. Dodatkowo uwarunkowania przyrodnicze, obok uwarunkowań ekonomicznych i społecznych, stają się coraz waż-

niejszym czynnikiem decydującym o możliwościach rozwojowych poszczególnych regionów kraju.

Rozwój przedsiębiorczości pozarolniczej w kontekście funkcji, jakie pełnią obszary o wysokich walorach przyrodniczych, odnosi się zwłaszcza do wzrastającej liczby podmiotów gospodarczych związanych z obsługą ruchu turystycznego, który jest uzależniony od występowania wysokich walorów krajobrazowych. Te z kolei w dużym stopniu zależą od sposobów gospodarowania człowiekiem w rolnictwie i leśnictwie. Potwierdzają to doświadczenia austriackie [Czudec 2009]. Dlatego też wysoki poziom przedsiębiorczości może w przyszłości wywołać potrzebę rozwoju rolnictwa, stanowiąc warunek dalszego jego rozwoju. Gminy, które oparły przedsiębiorczość na turystyce, zaczynają dostrzegać potrzebę finansowego wsparcia działalności rolnośrodowiskowej, szczególnie w aspekcie utrzymywania walorów i bioróżnorodności środowiska przyrodniczego.

Rys. 3. Liczba gospodarstw agroturystycznych w powiatach województwa podkarpackiego w latach 2004-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Powiatowego Ośrodka Doradztwa Rolniczego Boguchwała.

W województwie podkarpackim cenne walory przyrodnicze predestynują je szczególnie do rozwoju szeroko pojętych form turystyki oraz towarzyszącej jej gastronomii i hotelarstwa. Z analizy struktury jednostek gospodarczych wynika, że w 2011 r. tego rodzaju usługi świadczone w 5 powiatach (bieszczadzki, leski, sannecki, przemyski i krośnieński), najwięcej w powiatach bieszczadzkim i leskim,

odpowiednio: 80 i 290 firm⁵, co stanowiło niespełna 13% ogółu podmiotów gospodarczych funkcjonujących na tym terenie. Wyjątkiem jest gmina Solina w powiecie leskim, gdzie funkcja turystyczna jest dobrze rozwinięta. Jednak w pozostałych powiatach cechujących się wysokim udziałem obszarów przyrodniczo cennych funkcja turystyczna nie jest w pełni rozwinięta.

Lukę tę wypełniają agroturystyka i turystyka wiejska, które dają możliwość właścicielom gospodarstw rolnych na pozyskanie dodatkowych źródeł dochodu. W powiatach cechujących się wysokim udziałem obszarów prawnie chronionych i mających charakter typowo rolniczy jest to szczególnie ważne. W 2012 r. w województwie podkarpackim funkcjonowało 598 gospodarstw agroturystycznych, które gwarantowały 6110 miejsc noclegowych. W grupie powiatów o najwyższym udziale obszarów prawnie chronionych gospodarstwa agroturystyczne obejmowały blisko 60% ogólnej liczby gospodarstw, co stanowi bardzo wysoki wynik (rys. 3).

Także w tym przypadku występowanie wysokich walorów przyrodniczych zasadniczo przyczyniło się do rozwoju tego rodzaju usług. Zaznaczyć jednak należy, że okresie 2004-2012 nie doszło do zasadniczych zmian w liczbie gospodarstw agroturystycznych, co oznacza, że rynek się zapełnił (nasycił) i należy poszukiwać innych kierunków rozwoju. Autorzy zajmujący się problematyką zrównoważonego rozwoju wskazują drogę usług ekosystemowych, gdyż ich zdaniem obszary przyrodniczo cenne powinny pełnić przede wszystkim funkcję pozaekonomiczną (zob. [Kośmicki 2005, s. 227-248]).

5. Podsumowanie

Województwo podkarpackie, należące do województw słabo rozwiniętych pod względem poziomu i efektywności rozwoju, nasycenia infrastrukturą i poziomu życia, posiada bardzo wysoki udział obszarów prawnie chronionych, które nie mogą jednak stać się barierą dalszego jego rozwoju społeczno-gospodarczego. Niemożność rozwoju może spowodować duży problem, czego następstwem bywa wyludnianie, tak jak to miało miejsce w Niemczech, które chcąc chronić środowisko w Bawarii, wprowadziły tak surowe przepisy, iż ostatecznie teren ten znacznie się wyludnił.

Dlatego niezbędne w warunkach polskich jest tworzenie na obszarach wiejskich o wysokich walorach przyrodniczych, w tym również objętych siecią Natura 2000, nowych miejsc pracy związanych z rolnictwem ekologicznym, usługami dla rolnictwa i środowiska, rzemiosłem, drobnym przemysłem, przetwórstwem rolno-spożywczym oraz eko- i agroturystyką.

Działania w ochronie przyrody okażą się skuteczne tylko wtedy, kiedy obejmą całą przestrzeń i podejmowane będą w zróżnicowanym zakresie w obszarach poddanych ochronie, jak: parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe

⁵ Dane uzyskane z Banku Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl.

czy też obszary Natura 2000, oraz znajdują swoje miejsce w zasadach regulujących prowadzenie działalności gospodarczej w rolnictwie, turystyce i innych rodzajach usług.

Literatura

- Baranowski M., Makomaska-Juchiewicz M., *System ostoi siedliskowych Natura 2000 w Polsce, na tle krajów Unii Europejskiej*, [w:] *Problemy organizacji i funkcjonowania systemu ostoi siedliskowych Natura 2000 w Polsce*, red. T.J. Chmielewski, Zeszyty Naukowe Komitetu „Człowiek i Środowisko” przy Prezydium PAN nr 38, PAN, Warszawa-Lublin 2004.
- Bołtromiuk A., *Zrównoważony rozwój obszarów przyrodniczo cennych*, t. 2, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej, Białystok 2011.
- Czudec A., *Specyficzne uwarunkowania rozwoju regionów górskich*, [w:] *Czynniki kształtujące konkurencyjność regionu górskiego (na przykładzie polskich Karpat)*, red. A. Czudec, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009.
- Dobrzańska B.M., *Planowanie strategiczne zrównoważonego rozwoju obszarów przyrodniczo cennych*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2007.
- Kośmicki E., *Zrównoważony rozwój w warunkach globalnych zagrożeń i integracji europejskiej*, [w:] *Zrównoważony rozwój – doświadczenia polskie i europejskie*, red. S. Czaja, Wydawnictwo I-BIS, Wrocław 2005.
- Stan wdrażania sieci Natura 2000 w Polsce*, GDOŚ, Warszawa luty 2010, maszynopis (za: A. Bołtromiuk, *Zrównoważony rozwój obszarów przyrodniczo cennych*, t. 2, Wydawnictwo Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Białystok 2011, s. 31-32).
- Ustawa o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 r., DzU nr 114, poz. 492 z późn. zm.
- Wilkin J., *Wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich, Wyzwania przed obszarami wiejskimi i rolnictwem w perspektywie lat 2014-2020*, red. M. Kłodziński, Wydawnictwo IRWiR PAN, Warszawa 2008.

NATURALLY VALUABLE AREAS IN THE BALANCED DEVELOPMENT OF RURAL AREAS OF THE REGION OF PODKARPACKIE

Summary: Naturally valuable areas play a double role in the realization of balanced development policy. Their functioning is directly connected with regulations of conservation and environment protection. Being inseparable part of rural environment they contribute to the policy of developing rural areas carried out by economical units (mainly farms). As exemplified by Podkarpackie Voivodeship which features a great ratio of protected areas (almost 45%), basic data concerning the range of functioning of protected areas including areas of Natura 2000 as well as the condition and directions of social-economic development was analyzed. Great attention was paid to possibilities and developmental barriers in protected areas. The research has proved that protected areas in Podkarpackie Voivodeship are not arranged regularly. In five districts – Bieszczady, Lesko, Sanok, Przemyśl and Krosno, in which the part of protected areas constitute 50 to 100% of all areas, they cover over

440 thousand hectares, which makes 55% of all protected areas in Podkarpackie Voivodeship. On the other hand, the districts of Tarnobrzeg, Nisko, Stalowa Wola and Dębica, that is in the northern and western part of the voivodeship, the ratio is very small which is caused mainly by industrial development in this region. Moreover, the research has proved that among social-economic directions of development the most predestined are: agriculture keeping high standards of environment protection, tourism, agritourism and non-agricultural economic activity of farms, including pro-environmental services.

Keywords: areas with legal forms of protection, sustainable development.